

21 Αυγούστου 2023

Τα εντυπωσιακά κεραμικά Ιζνίκ στις Μονές του Αγίου Όρους - Μυστήριο το πώς έφτασαν εκεί

/ [Γενικά Θέματα](#)

της Μαρίας Ριτσαλέου

Πιάτα χρηστικά και διακοσμητικά, πλακίδια για επιτοίχια διακόσμηση, κανάτια και μικρότερα σκεύη ζωγραφισμένα με έντονα χρώματα και σχέδια φέρνουν το γούστο της οθωμανικής αυλής στο Περιβόλι της Παναγίας

Η Νίκαια, μια πόλη 100 χιλιομέτρα νότια της Κωνσταντινούπολης, είναι γνωστή για την Α΄ Οικουμενική Σύνοδο, που συγκάλεσε ο Μέγας Κωνσταντίνος το 325 μ.Χ., και στην οποία τέθηκαν μεγάλα ζητήματα του Χριστιανισμού, όπως η καταδίκη του Αρειανισμού και ο ορισμός της ημερομηνίας του Πάσχα.

Χρόνια πολλά μετά, στην άλλοτε κραταιά Οθωμανική Αυτοκρατορία η Νίκαια (στα τουρκικά Ιζνίκ) θα γινόταν γνωστή στα πέρατα της Ανατολής και όχι μόνο για τα περίφημα εργαστήρια κεραμικών. Δημιουργήματα από υψηλής ποιότητας υαλώδη πηλό, που συνίσταται από ένα μείγμα λευκού πηλού και χαλαζία, ο οποίος καλύπτεται από λευκό επίχρισμα και ζωγραφίζεται με πολύχρωμα σχέδια κάτω από διάφανη εφυάλωση μολύβδου, θα αποκτήσουν μεγάλη αξία και η φήμη τους θα

εξαπλωθεί σε όλο τον τότε γνωστό κόσμο.

Από τον 15ο αιώνα, όταν στο Ιζνίκ παρασκευάζονται τα πρώτα πιάτα - διακοσμητικά ή χρηστικά -, πλακίδια για επιτοίχια διακόσμηση, κανάτια και άλλα μικρότερα σκεύη, γίνεται φανερό ότι αυτά είναι ανώτερης ποιότητας ακόμη και από εκείνα του Ιράν, της Συρίας και της Αιγύπτου, χώρες που διέθεταν τα πιο σπουδαία κέντρα παραγωγής κεραμικών.

Οι πρώτες μαζικές παραγγελίες καταγράφηκαν στα 1489-1490 και αφορούσαν 97 αγγεία, τα οποία προορίζονταν για την κουζίνα στο παλάτι Τοπκαπί. Μέχρι το τέλος του 15ου αιώνα τα κεραμικά Ιζνίκ απευθύνονταν αποκλειστικά στην οθωμανική αυλή και η τέχνη της κεραμικής έφτασε στο απόγειό της τον 16ο αιώνα στην περίοδο του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς (1520-1566). Είναι η εποχή που η ζήτηση για κεραμικά Ιζνίκ αυξάνεται, στη ζωγραφική εισέρχονται τα θέματα με άνθη, αλλά και το έντονο κόκκινο χρώμα που ως τότε απουσίαζε. Το τζαμί του σουλτάνου Σουλεϊμάν, το Σουλεϊμανιγιέ, που οικοδομήθηκε στην περίοδο 1550-1557, ήταν ένα από τα πρώτα στο είδος του που έφερε συνθέσεις επιτοίχιων πλακιδίων.

Τον 17ο αιώνα οι παραγγελίες της οθωμανικής αυλής λιγόστεψαν και τα εργαστήρια παραγωγής κεραμικών Ιζνίκ κινδύνευαν να κλείσουν, έτσι οι κεραμίστες στράφηκαν στις αγορές της Ευρώπης και της Αιγύπτου, αλλά και στους εύπορους Χριστιανούς υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας για να βρουν αγοραστές.

Τα Ιζνίκ στο Άγιον Όρος

Μεγάλες συλλογές Ιζνίκ υπάρχουν σήμερα στο Μουσείο Μπενάκη στην Αθήνα, στη Λαογραφική Συλλογή της Ρόδου, ενώ εντοιχισμένα πλακίδια βρίσκονται στη Μονή Παναχράντου της Άνδρου, σε εκκλησίες του ανατολικού Πηλίου (ιδιαίτερα στη Ζαγορά) και σε μονές του Αγίου Όρους. Τα Ιζνίκ του Αγίου Όρους μελετά εδώ και χρόνια ο αναπληρωτής καθηγητής Βυζαντινής και Ισλαμικής Αρχαιολογίας και Τέχνης στο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΑΠΘ, Πασχάλης Ανδρούδης.

Κάποια από αυτά τα κεραμικά έχουν μεγάλη αξία -οικονομική, λατρευτική, ιστορική- όπως για παράδειγμα μια εξαιρετική φιάλη, από το Καθολικό της Μονής Παντοκράτορος. Η φιάλη χρονολογείται στο τέλος του 16ου αιώνα και φέρει

φυτικό και ζωικό διάκοσμο, ενώ χαρακτηρίζεται ως υπέροχο έργο καθώς εκτός από καθαρά οθωμανικές, φέρει και σελτζουκικές επιδράσεις, πρωιμότερες δηλαδή, γεγονός που προσδίδει στο έργο προστιθέμενη αξία.

Τα κεραμικά Ιζνίκ στις μονές του Αγίου Όρους δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά το 1966 από τον John Carswell, στο άρθρο του με τίτλο: «Pottery and tiles from Mount Athos». Σε αυτή την εργασία, η οποία δημοσιεύτηκε τρία χρόνια μετά τον εορτασμό της χιλιετηρίδας του Αγίου Όρους, ο ερευνητής καταδεικνύει την ποικιλία των εντοιχισμένων αγγείων που είδε εκεί και ανάμεσά τους πολλά Ιζνίκ.

Για λόγους που έχουν να κάνουν κυρίως με την ασφάλεια των πολύτιμων θρησκευτικών και ιστορικών θησαυρών του Αγίου Όρους, τα κεραμικά Ιζνίκ, δεν έχουν καταγραφεί και μελετηθεί επαρκώς.

Ο Πασχάλης Ανδρούδης έχει εντοπίσει αρκετά από αυτά με υπεύθυνη την καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας στο ΑΠΘ, Ναταλία Πούλου, και ιδιαίτερα όσα βρίσκονται στις μονές Ιβήρων, Βατοπεδίου, Μεγίστης Λαύρας, Παντοκράτορος, Σίμωνος Πέτρας.

Στη Μονή Ιβήρων κεραμικά Ιζνίκ υπάρχουν στον εξωνάρθηκα του Καθολικού, όπως και στο εσωτερικό κάποιων χώρων, ενώ στο Βατοπέδι πιάτα Ιζνίκ έχουν βρεθεί στο κωδωνοστάσιο και στο σκευοφυλάκιο και κάποια σπασμένα στον αποθέτη νότια του Καθολικού.

Στο σκευοφυλάκιο της Σιμωνόπετρας βρίσκεται ένα ζεύγος ενεπίγραφων πιάτων, που κάποτε ήταν εντοιχισμένα στο Κάθισμα του Αγίου Σίμωνος. Αν και η επιφάνειά τους έχει φθαρεί, προσδιορίζονται ακριβώς στα κεραμικά Ιζνίκ. Το ένα φέρει την

επιγραφή ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΕΚ ΝΗΣΟΥ ΜΗΛΟΥ ΕΤΗ 1679 και κοσμείται με τουλίπες και υάκινθους και το άλλο που φέρει την ίδια επιγραφή έχει περισσότερες φθορές, ωστόσο διακρίνονται γαρίφαλα και άλλα μικρότερα άνθη.

Εκτός από την υπέροχη φιάλη του 16ου αιώνα με φυτικό και ζωικό διάκοσμο, στη Μονή Παντοκράτορος πλακίδια Ιζνίκ έχουν βρεθεί εντοιχισμένα στο κωδωνοστάσιο. Δύο ακόμη εντοιχισμένα πιάτα υπάρχουν στη βόρεια πτέρυγα και στην ίδια Μονή έχει βρεθεί ένα πιάτο από τη Βενετία που προσπαθεί να μιμηθεί τα Ιζνίκ. Φυλάσσεται επίσης ένα ιδιαίτερο ζεύγος αβαθών πιάτων, τα οποία στο παρελθόν ήταν εντοιχισμένα στη δυτική πτέρυγα των κελλιών, εκατέρωθεν μιας επιγραφής του 1744. Στα δύο πιάτα μνημονεύεται ο ιερομόναχος Νεόφυτος και φέρουν έτος 1679.

Σύμφωνα με την έρευνα του κ. Ανδρούδη, δεν κατέστη δυνατή η ταύτιση του ιερομόναχου Νεόφυτου, «θεωρούμε ωστόσο ότι πρόκειται για μια ιδιαίτερη παραγγελία έργων, καθώς το θέμα της διακόσμησης που αποτελείται από ψάρια, ραπανάκια και ένα μαχαίρι δεν ανήκει στην “κλασική” θεματολογία των κεραμικών Ιζνίκ, αλλά παραπέμπει στις απεικονίσεις του στρωμένου τραπεζιού στη χριστιανική εικονογραφία και ιδιαίτερα του Μυστικού Δείπνου».

Στο ίδιο μοναστήρι υπάρχει επίσης μια υψίποδη λεκάνη, η οποία πιθανόν χρησίμευε ως λεκάνη αγιασμού. Η διακόσμηση είναι χαρακτηριστική του β' μισού του 16ου αιώνα, με παράσταση ζώων, όπως λύκοι, ελάφια, αλλά και φανταστικά ζώα, όπως η άρπυια, ένα είδος αρπακτικού -σαν αετός- που απαντάται στη νότια Αμερική.

Ενεπίγραφα επιτοίχια πλακίδια υπάρχουν στο Καθολικό της Μονής Μεγίστης Λαύρας και συγκεκριμένα στους χώρους πάνω από τις εισόδους, στην πρόθεση και στο διακονικό. Χρονολογούνται στον 17ο αιώνα και σε ένα από αυτά είναι χαραγμένο το όνομα Ζωσιμάς και η χρονολογία Σεπτέμβριος 1678. Πρόκειται πιθανόν για τον Λαυριώτη μοναχό Ζωσιμά, επιγραφή του οποίου -με μεταγενέστερη ημερομηνία στα 1686- υπάρχει στον Ναό του Πρωτάτου στις Καρυές.

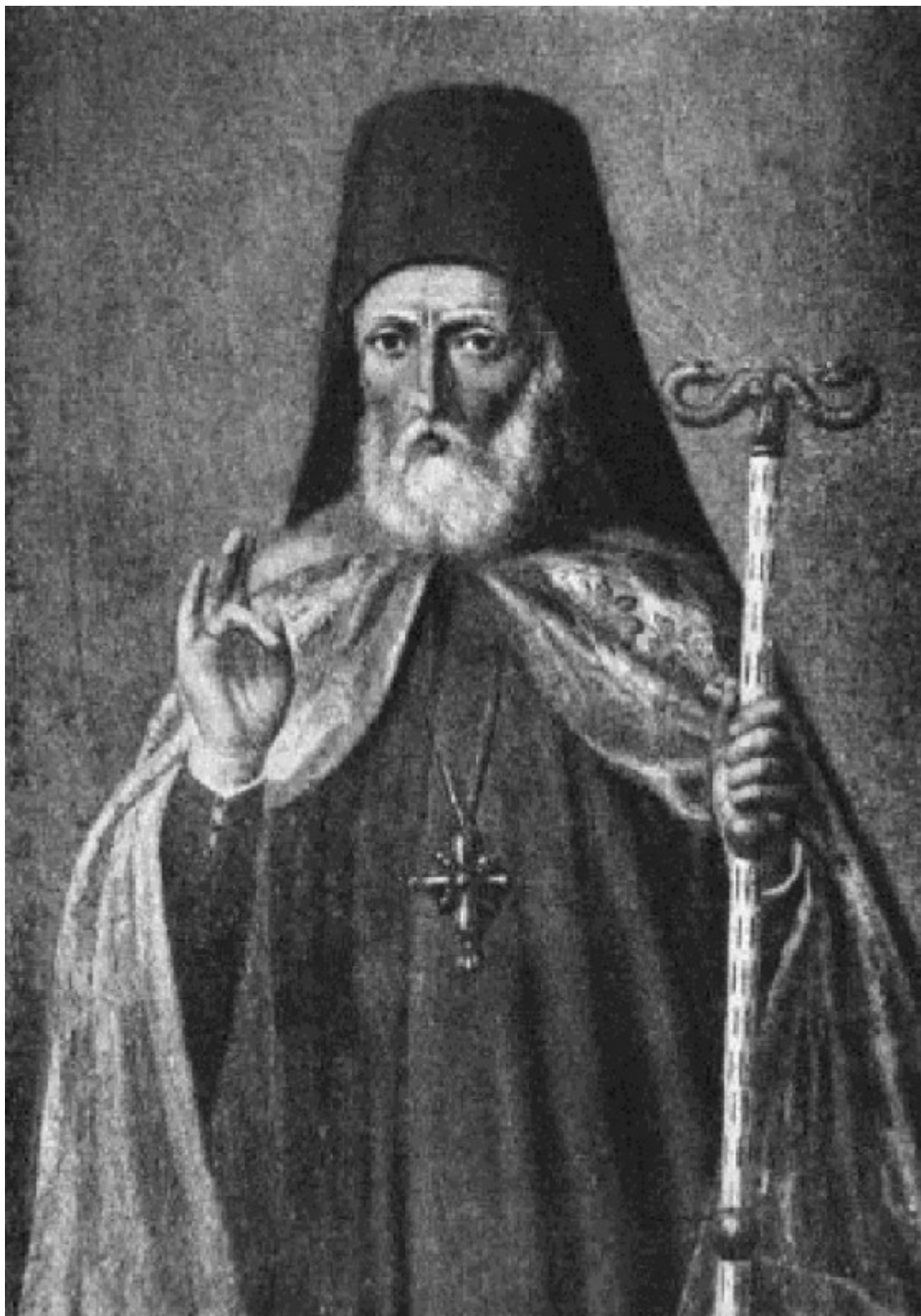
Πώς έφτασαν στο Άγιον Όρος;

Παρότι είναι γνωστό πως εύποροι Χριστιανοί έδιναν παραγγελίες στα εργαστήρια του Ιζνίκ ήδη από το β΄ μισό του 17ου αιώνα, γεγονός το οποίο μαρτυρείται και από τις ελληνικές επιγραφές που φέρουν κάποια πιάτα, παραμένει ερώτημα για την επιστήμη πώς αυτά έφτασαν στο Άγιον Όρος. Είναι χαρακτηριστικό πως όσα ενεπίγραφα, πολυτελή και ακριβά Ιζνίκ έχουν μέχρι σήμερα εντοπιστεί στις Μονές Μεγίστης Λαύρας και Σίμωνος Πέτρας χρονολογούνται στα έτη 1678 και 1679.

Οι επιστήμονες δεν αποκλείουν είτε να ανήκαν στη συλλογή εύπορων και σημαντικών Χριστιανών της Κωνσταντινούπολης, οι οποίοι τα δώρισαν στα μοναστήρια, είτε να φιλοτεχνήθηκαν εκείνη την περίοδο ειδικά για τις Μονές.

Στο Προσκυνητάριο του ιατρού και φιλόσοφου Ιωάννου Κομνηνού (1658-1719) αναφέρεται πως ο παναγιότατος Κωνσταντινουπόλεως Διονύσιος εκ Άνδρου δώρισε ωραιοπλουμιστά τζινιά (σ.σ. τα γνωστά κεραμικά Ιζνίκ) στο Καθολικό της Μεγίστης Λαύρας.

Ο παναγιότατος Κωνσταντινουπόλεως Διονύσιος, είναι ο Διονύσιος Γ΄ Βαρδαλής, με καταγωγή από το Κοντορυσσαίο στην περιοχή Κόρθι της Άνδρου. Διετέλεσε Μητροπολίτης Λάρισας το διάστημα 1652-1662 και στη συνέχεια εξελέγη Οικουμενικός Πατριάρχης ως το 1665.

Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Διονύσιος, Γ΄ Βαρδαλής

Μετά την παραίτησή του από τον οικουμενικό θρόνο πέρασε λίγο χρόνο στα Ιεροσόλυμα και στη συνέχεια αποσύρθηκε στο Άγιον Όρος και συγκεκριμένα στη Μονή Μεγίστης Λαύρας. Διέθεσε όλη την περιουσία που κληρονόμησε από τον

πατέρα και τον αδερφό του, οι οποίοι ήταν σπουδαίοι τραπεζίτες στην Κωνσταντινούπολη στα μοναστήρια και κυρίως για τις ανακαινίσεις της Μεγίστης Λαύρας και της Σκήτης της Αγίας Άννας.

Στο σκευοφυλάκιο της Μονής Μεγίστης Λαύρας υπάρχουν η ποιμαντορική του ράβδος, δύο σάκοι χρυσοκέντητοι κι ένα επίσης χρυσοκέντητο επιτραχήλιο, ενώ ένα δεύτερο επιτραχήλιο δικό του βρέθηκε στις αρχές του 1900 στην κατοχή εμπορικού οίκου με ανατολικούς τάπητες στο Βερολίνο και έκτοτε η τύχη του αγνοείται.

Ο Διονύσιος Βαρδαλής εκοιμήθη στη Μονή Μεγίστης Λαύρας και ενταφιάστηκε στο παρεκκλήσι του Αγίου Μιχαήλ Συνάδων της Φρυγίας, το οποίο βρίσκεται νοτιοανατολικά του Καθολικού. Στην επιγραφή του τάφου του αναφέρεται ως χρονολογία του θανάτου του η 26η Αυγούστου 1696.

Πηγή: Voria.gr